

Stockholm, 21 oktober 2008

Yttrande i Attunda tingsrätts mål T 3798-07, Thomas Allgén och Teet Härm ./.
staten

Uppdraget

Professor Anders Agell har bett mig om ett sakkunnigt yttrande rörande slutsatserna dels i

- a) Vittnespsykologiskt sakkunnigutlåtande till Kammarrätten i Stockholm i april 1991 av fil dr Astrid Holgerson och fil lic, leg psykolog Birgit Hellbom och dels i
- b) Birgit Hellboms analys av de ögonvittnesidentifieringar som gjordes av fotohandlarparet Schröder, publicerad som: *Ögonvittnesidentifieringar i Svensk Juristtidning*, 1994, volym 79, s. 298-309.¹

Mitt tidigare arbete med ovan nämnda sakkunnigutlåtande och artikel

- a) De sakkunniga som var knutna till det vittnespsykologiska forskningslaboratoriet vid Stockholms universitet tillämpade regeln att låta en kvalificerad kollega granska utlåtandet innan det lämnades till domstolen. Detta motsvarar den s.k. referee-bedömningen innan en vetenskaplig artikel blir publicerad. Dessa granskningar av sakkunnigutlåtanden gjordes alltid med största omsorg, alltifrån språkliga förbättringar för att förbättra klarheten, till hållbarheten i enskilda bedömningar och slutligen hållfastheten i slutsatserna. I detta fall ombads jag att göra denna granskning och fick därför god kännedom om analysarbetet som låg till grund för utlåtandet.
- b) Birgit Hellboms artikel publicerades 1994. Hon avled den 1 september 1993. Före sin död anförtrodde hon mig att ansvara för slutredigeringen av artikeln. I samband med det granskade jag också det förundersökningsmaterial som låg till grund för artikeln, vilket gav mig god kännedom om hennes analysarbete och möjlighet att bedöma hennes slutsatser.

Bedömning av ovan nämnda sakkunnigutlåtande och artikel

a) Holgersons och Hellboms sakkunnigutlåtande

Holgerson och Hellbom hade förordnats av Kammarrätten för att utreda uppkomstbetingelserna för och tillförlitligheten av de uppgifter som förelåg rörande barnet Karin Allgéns utsagor.

¹ Birgit Hellboms artikel har tryckts på nytt som kap 11 i: Wiklund, N & Sjöström, U (red.): *Svensk vittnespsykologi. Utsagepsykologi i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur, 2004. Både sakkunnigutlåtandet och artikeln i *Svensk Juristtidning* är också översatta till engelska och publicerade: Holgerson, A. & Hellbom, B.: *Facts or Fiction as Evidence in Court. A Witness Psychological Analysis of a Swedish Legal Case of Alleged Cutting-up Murder and Child Sexual Abuse*. Acta universitatis stockholmiensis, Stockholm Studies in Educational Psychology, nr 27, 1997. Stockholm: Almqvist Wiksell International.

Det huvudsakliga detaljerade utsagepsykologiska analysarbetet gjordes av Birgit Hellbom. Det omfattande utredningsarbetet ledde fram till slutsatserna i sammanfattningen att barnet Karins uppgifter, främst förmedlade av modern Christina, inte kunde bedömas som tillförlitliga. Vad gäller dessa uppgifter hade det inte varit möjligt att finna något rimligt stöd för att den bakomliggande verkligheten skulle ha varit att Karin varit närvarande vid styckningen av en kvinnokropp. I stället visade det sig att uppkomstbetingelserna för dessa uppgifter var starkt knutna till mammans frågor, och att de berättelser mamman framfört är filtrerade och tolkade genom hennes fasta övertygelse, att dottern varit vittne till styckningen.²

Efter min granskning av utlåtandet är min bedömning att det bygger på vetenskap och beprövad erfarenhet, genom tillämpning av utsagepsykologisk metod och teori, och att slutsatserna är väl underbyggda och hållfasta.

Kammarrätten synes ha beaktat det utsagepsykologiska sakkunnigutlåtandet i tillräcklig grad för att inte fästa något avseende vid de uppgifter som hänförts till barnet. I Kammarrättens sammanvägning av bevismaterialet (s. 58-59) används inga uppgifter hänförliga till barnet i den beviskedja som beskrivs. I den tidigare förhandlingen i Stockholms tingsrätt hade domstolen däremot avstått från att förordna om en utsagepsykologisk granskning av uppgifterna som hänförts till barnet. Tingsrätten kom därmed att fästa avseende vid dessa, och de fick betydelse för den skrivning i tingsrättens dom som innebar att domstolen funnit att Allgén och Härn styckat da Costas kropp.

b) Artikeln ”ögonvittnesidentifieringar”

Även fotohandlarparet Schröders utpekande av Thomas Allgén (som den person som lämnat in bilder av en styckad kropp för framkallning) fick betydelse för tingsrättens skrivning att Allgén och Härn styckat da Costas kropp. Tingsrätten hade inte förordnat om någon sakkunnig granskning av dessa utpekanden.

Kammarrätten avstod också, liksom tingsrätten, från att förordna om sakkunnig granskning av makarna Schröders utpekanden, trots att Regeringsrätten i sitt återförvisningsbeslut pekat på en del svårigheter förknippade med bedömningen av bevisningen ”såsom värderingen av identifikationsbevisning” (se Kammarrättens dom, s. 6).³

Makarna Schröders utpekande av Thomas Allgén fick central betydelse för Kammarrättens sammanvägning av bevismaterialet i domen (s. 58), och

² Efter min granskning av utlåtandet tillkom vissa bedömningar under rubriken ”sunt förnuft – rimlighet”, bl.a. om hur Karin skulle ha kunnat göra de tänkta iakttagelserna. Några av dessa bedömningar faller utanför den strikt utsagepsykologiska analysen och tillför inte något av vittnespsykologiskt värde. De kunde därför lika väl ha utgått, men de förtar inte något av hållbarheten i den övriga utsagepsykologiska analysen.

³ Frågan om förordnande av sakkunnig i denna del hade väckts före förhandlingen i Kammarrätten. Jag blev informellt tillfrågad om jag hade möjlighet att genomföra en sådan granskning (vilket jag hade).

Kammarrätten redovisade utförligt på s. 51-52 grunderna för sin bedömning att makarna Schröders utsagor i denna del var ”så samstämmiga och säkra att ett misstag framstår som helt uteslutet”.

Ur vittnespsykologisk synvinkel väcker Kammarrättens motiveringar dock vissa farhågor. Argumentet att vittnena var helt säkra i sina utpekanden när de vittnade inför domstolen är ett riskfyllt argument. Här kan påpekas att vittnespsykologisk forskning har visat att ett vittnes subjektiva säkerhet vid ett utpekande i en konfrontationsparad inte alls behöver betyda att utpekandet är korrekt, och än mindre gäller det om ”säkerheten” har uppkommit *efter* själva utpekandet. Att säkerheten i utpekandet inte behöver betyda att det är korrekt är ett viktigt – men kontraintuitivt – resultat av forskningen; det strider mot vad man allmänt kunde förvänta sig. Samtidigt kan man förvänta sig att vittnets självrapporterade ”säkerhet” inför domstolen gör ett starkt intryck på domstolens ledamöter (eller på en jury, som när rättegången sker i USA). Risken för felaktiga domslut är därför påtaglig om en dom grundar sig på vittnesidentifieringar utifrån en konfrontationsparad, där vittnet har uttryckt sin subjektiva ”säkerhet”. I USA har ett stort antal personer dömda till långa fängelsestraff eller dödsstraff senare visat sig vara oskyldiga (främst genom ny DNA-bevisning). I mer än 75 % av dessa fall med oskyldigt dömda har den avgörande bevisningen varit just denna typ av felaktiga vittnesidentifieringar.⁴

Birgit Hellbom bestämde sig efter Kammarrättens dom att på eget initiativ genomföra en vetenskaplig analys i form av en utsagepsykologisk granskning av makarna Schröders utpekanden. Hon granskade utskrifterna av polisförhören och gjorde en sammanställning av utsagornas utvecklingshistoria. Hennes resultat publicerades 1994 (efter att jag granskat hennes underlag och slutfört manuskriptet).

Bland de felkällor som framkom i analysen kan nämnas:

- det hade förflutit ca 3,5 år mellan händelsen i fotoaffären och vittneskonfrontationen (och redan efter ca fyra månader har det generellt visat sig att antalet korrekta utpekanden sjunker markant).
- Herr S. (Schröder) beskriver mannen motsägelsefullt: ”två bilder” – en blond en icke blond.
- Han beskriver också mannen som *ung* (27-30 år), ca 175 cm, och med en rund, lite fuktig *mun*.

⁴ Se: Wells, G.L. & Olson, E.A (2003). Eyewitness testimony. *Annual Review of Psychology*, 54: 277–95. För de 40 första som friades genom DNA-bevisning i USA, efter att ha varit oskyldigt dömda till långa fängelsestraff eller dödsstraff, hade 90 % fällts pga felaktiga vittnesidentifieringar. Se: Wells, G. L., Small, M., Penrod, S. J., Malpass, R. S., Fulero, S. M., & Brimacombe, C. A. E. (1998). Eyewitness identification procedures: Recommendations for lineups and photospreads. *Law and Human Behavior*, 22: 603-647.

- Vid den första vittneskonfrontationen pekar herr S. ut en figurant, nr 5, med 90 % säkerhet. Han nämner också nr 4 (Härm, som då var den polisen antog lämnat in filmen). Fru S. nämner en annan figurant och nr 4.
- Samma grupp visas på nytt genom en videofilm, och herr S. pekar på nytt ut figuranten nr 5, medan fru S. pekar ut nr 4 (Härm). Herr S uppgav att det särskilt var *munnen* som gjorde att han kände igen mannen.
- Normalt hålls endast en vittnesparad om vittnet har pekat ut en misstänkt (ytterligare en vittneskonfrontation kan betecknas som en "charad"). I detta fall gjordes dock ytterligare en konfrontation, och denna gång med helt andra personer, och nu med Thomas Allgén som den misstänkte.
- Thomas Allgén fick just nr 5, samma nummer som den figurant herr S tidigare pekat ut.
- Herr S tvekar nu mellan olika personer, särskilt mellan nr 5 och nr 9, men hänvisar till den förra konfrontationen, där han pekat ut nr 5 och gör jämförelser mellan dem: "*Jag höll ju på femman sist... samma drag... samma ansikte och läppar... svårt att skilja mellan fem och nio*". Här framgår alltså att han är osäker och att de ansiktsdrag han beskrivit stämmer på flera olika personer; de beskrivna ansiktsdragen är alltså inte särskilt specifika.
- Fru S. pekar också ut nr 5 med kommentaren att han "påminner" om den som lämnade in filmen (alltså inte alls ett säkert utpekande).
- Åldern på figuranterna kan ha givit en ledtråd. Sex av de åtta figuranterna var 38 till 45 år gamla, således betydligt äldre än den 28-30-åriga man makarna först beskrivit. Allgén var 1987 38 år gammal.

Birgit Hellboms utredning påvisade således en lång rad allvarliga felkällor, som leder till slutsatsen att makarna Schröders utpekanden av Thomas Allgén inte kan bedömas som tillförlitliga. Alla hennes argument är detaljerat redovisade i artikeln. Min bedömning är att Hellboms utredning är vetenskapligt grundad, noggrant genomförd utifrån utsagepsykologisk teori och metod, och att hennes slutsatser därför är hållfasta.⁵

Stockholm, 21 oktober 2008

Nils Wiklund

Nils Wiklund

docent i psykologi särskilt rättspsykologi, leg psykolog
specialist i klinisk psykologi, särskilt utredning, bedömning, diagnostik

⁵ Det finns fortfarande möjlighet att göra ytterligare en granskning av om konfrontationsgruppen är korrekt sammansatt på ett sätt som inte ger ledtrådar till vittnet. Man kan låta en grupp människor försöka peka ut vem de tror att polisen misstänker (med undergrupper som får veta vad som var känt genom massmedierna om de misstänkta). En sådan undersökning gjordes efter Palme-rättegången, där Christer Pettersson var misstänkt och utpekad av Lisbet Palme. Det visade sig att en stor del av försökspersonerna i USA pekade ut den misstänkte när de fått veta vad som var känt om honom genom massmedierna.